theek en Prentenkabinet
ncial Genootschap
en en Wetenschappen
d-Brabant, 's-Hertogenbosch

Helmonds Heem

Heemkundekring Helmond
Peelland

Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland

Opgericht 24 mei 1948

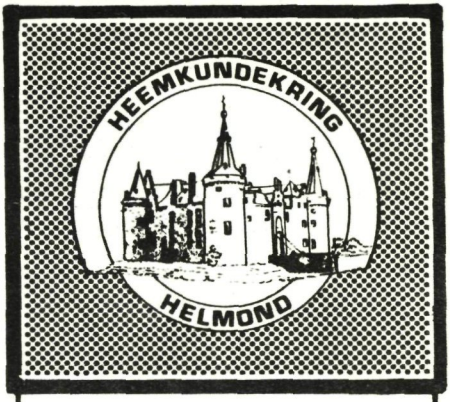

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

DECEMBER 1984 - nr. 4

Enkele kanttekeningen bij de eerste fabrieksstakingen in de Helmondse textielindustrie (1886 en 1888)
Giel van Hooff

Heemkunde in het Basisonderwijs
Geert-Jan van Bussel

Mierlo-Hout in woord en beeld
Geert-Jan van Bussel

Peilingen in het dal van de Aa
Helen Kattestaart

Het geslacht van Bokhoven in Helmond
A. Bodemeyer

Zaterdagavond in Burgerlust
Jan Zeeuwen

Secretariaat en abonnementen:

C. van Lierop, Helmondselaan 1
5702 NL Helmond

Redaktie:

G.J. van Bussel
G. van Hooff
H.A. van Krieken
J. Zeeuwen

Redaktie-adres:

Trambrugweg 3 - 5707 XZ Helmond
Telefoon 04920-32783

Typewerk: Mevrouw van Mierlo
Mierlo

Kringlidmaatschap, inklusief abonnement: f 25.– per jaar
Abonnement zonder kringlidmaatschap: f 15.– per jaar

Penningmeester:
H. van Laarhoven, Steenweg 59
5707 CE Helmond

Giro 26.41.099
Amrobank Helmond:
rek. nr. 48.80.23.300

Enkele kanttekeningen bij de eerste fabrieksstakingen in de Helmondse textielindustrie (1886 en 1888)

Giel van Hooff

Zij-aanzicht van de voorgevel van de firma W. Ramaer & Co. aan de Watermolenwal, ca. 1945. (GAH, Top. Hist. Atlas)
In 1886 werkten bij deze weverij ca. 150 werklieden, terwijl in de hoogconjunctuur, beginjaren 1980 er nog bijna 200 mensen werk vonden.

In 'Ermoei Troef' staat vermeld dat de eerste staking in Helmond 'pas' in 1892 plaatsvond. (1) Bij later speurwerk ben ik echter toch nog twee eerdere, kleine stakingen tegen gekomen en ik wil de lezer deze niet onthouden. Dit dus ter aanvulling van mijn eerdere verhaal.

Eind juni 1886 krijgt de burgemeester van Helmond een brief van de Commissaris der Koning waarin deze om spoedige inlichtingen verzoekt ' van een, volgens de

STOOMBONTWEVERIJ.

Helmond, den 25 Mei 1906

Factuur voor de Heeren P. P. van Vlissingen & Co.
Alhier.

van

W. G. J. Ramaer & Co.

DRUK VAN FRANS WOLTERS, HELMOND.

Reclames of terugzendingen moeten binnen 8 dagen na ontvangst der goederen geschieden.

	26 April 1906			
Nr.	1½ Wagon Concordia	f 68.50	f 102	75
	Vracht		26	36
	23 Mei 1906			
	1½ Wagon Concordia	68.50	102	75
	Vracht		26	36
			f 258	22

nieuwsbladen, begin van een werkstaking ' in zijn gemeente. Ook wil de commissaris meer over de oorzaak weten. (2) De burgemeester reageert zeer spoedig en aan zijn uitvoerig rapport ontlenen we het volgende relaas. (3) Op Zaterdagmorgen 12 juni staakten ongeveer 70 wevers van de firma W.G.J.Ramaer en Co. het werk. De staking duurde echter slechts één dag, want na de pinksterdagen werd dinsdagmorgens het werk hervat. Ongeregeldheden vonden niet plaats, de gemeentepolitie en het corps maréchaussee (die bij deze gelegenheid versterkt werd met 10 man) hielden toezicht. Niemand werd gearresteerd.

De oorzaak lag voor zover de burgemeester kon nagaan,in de algemene slapte in de fabrieken en daardoor de geringe verdiensten. De wevers, die per stuk werken en normaal 2 looms (mechanische getouwen) onder zich hebben, hebben nu nog maar 1 getouw te bedienen. Het incident ontstond toen er aan de wevers ongewoon werk werd gegeven, waarop zeer weinig te verdienen was. De patroon had deze order via openbare inschrijving verworven en daarbij zijn lonen zo scherp mogelijk berekend,alleen om het volk werk te kunnen geven.

Twee jaar later, in 1888, vindt er eveneens een werkstaking van één dag plaats op een Helmondse weverij,nu bij de firma Bogaers & Zonen. Ditmaal beschikken we niet over zo'n uitgebreide informatie. Slechts enkele korte krantenberichtjes melden de gebeurtenis.
De oorzaak van deze staking lag, volgens de berichten uit de plaatselijke kranten, in een meningsverschil omtrent de beloning van één soort goed. (4) Bij Bogaers & Zonen golden twee soorten stukloon voor de wevers: één voor zwaardere en één voor lichtere weefsels. Een van de artikelen uit de eerste categorie was - in een nieuwe versie - onder de lichte stukken te komen vallen. De wevers hielden echter vast aan de oude benaming én vergoeding. De heren patroons gaven in de loop van de dag toe, waarna de volgende dag het werk weer hervat werd.

Ook in dit geval verliep de staking rustig. Een ingezonden brief in één van de plaatselijke bladen van'een voorstander van de waarheid' , deelt ons mee dat hij van goed ingelichte zijde heeft vernomen dat er noch van den eenen noch van den anderen kant een hatelijk woord gevallen is. (5) De plaatselijke pers meldt uitdrukkelijk dat 'alle berichten omtrent baldadigheden onjuist zijn' en dat deze bijna niet noemenswaardige staking niet de minste stoornis heeft teweeggebracht en het zelfs s'avonds heel rustig was.'

Kortom de eerste arbeidsconflicten in de moderne industriële Helmondse textielnijverheid kenden een rustig verloop en waren van zeer korte duur. Dit in tegenstelling tot Twente, waar juist in de jaren '80 ondernemers en arbeiders in langdurige stakingen tegenover elkaar kwamen te staan. In Twente waren in de jaren '60 en '70 al diverse samenspanningen en korte arbeidsconflicten geweest, (6) terwijl het in Helmond op het werknemersfront al die tijd zeer rustig bleef.

Een van de redenen voor de strijdbaarheid onder (een gedeelte) van de Twentse textielarbeiders in de jaren '80 is de opkomst van arbeidersorganisaties. Vooral het revolutionairsocialisme kreeg invloed onder bepaalde delen van het Twentse textielprotariaat . In Helmond bestonden afdelingen van landelijke arbeidersorganisaties en ook invidiuele losse leden worden in de bestaande literatuur niet vermeld. (7)
Het socialisme vond toen slechts bij enkelen (zij het in toenemende mate) weerklank in het zuiden. Zo meldt de burgemeester in 1886: (8) 'Er heerscht onder het werkvolk alhier een zeer goede geest. De menschen doen hun best en werken gaarne en met toewijding voor de patroons.(...) Onder het groot aantal arbeiders zijn echter ook ontevredenen, die zonder iets te weten van sociaal-democratie toch zijn aangestoken door de meer en meer veldwinnende ideën van onzen tijd omtrent de kapitalisten ! Waarom in Twente het socialisme en de klassenstrijd veel meer doordrong dan in het Helmondse is een aparte studie waard. Er valt in dit verband te wijzen op de

structuur van de Twentse Textiel (veel grote bedrijven), de gemengde geloofsovertuiging van de Twentse arbeiders (zowel protestant als katholiek), de houding van de fabrikanten (uitsluiting als wapen) e.d. De toestand van de Helmondse arbeiders zal vergeleken met die van hun collega's zeker niet kleuriger geweest zijn. Lage lonen, bij slapte minder werkuren en dus minder verdiensten enz.

De burgemeester constateert in 1886 nog in het laatste geval gebrek aan alles, zelfs aan brood, onder de fabrieksarbeiders.

De verhouding met de arbeiders met de ondernemers zowel in- als buiten de fabrieken wordt uiteraard bepaald door een combinatie van factoren,waarvan een groot deel moeilijk te achterhalen of te meten is Toch lijkt het of de situatie in Twente gezien het uitblijven van grote sociale spanningen in Helmond, wat ongunstiger was en/of werd ervaren. Zo zijn er bijvoorbeeld in Helmond - voor zover mij bekend - nooit klachten geweest over het uitbetalen in vreemde munt, reden tot stakingen in het Twentse in de jaren 1872 en 1873.(9) Gedwongen winkelnering, of gedwongen binding aan de fabriek door middel van huisverhuur, kwam echter ook in Helmond voor, (10) zij het dat daarover rond 1890 niets meer vernomen wordt. (11) Wellicht dat achtergrond van de (massa van de) arbeiders verschilde ? Hesselink legt er de nadruk op dat veel Twentse textielarbeiders van het platteland afkomstig waren en gewend waren aan een redelijk zelfstandig bestaan. (12) Voor Helmond is er geen stijging van het aandeel van de van het omringende platteland afkomstige bevolkingsgroep te constateren. Hun aandeel in de totale bevolking is en blijft relatief beperkt. (13) Het dorpse element in de Helmondse industrie werd uiteraard wel versterkt door de pendelarbeid van arbeiders vanuit de dorpen. Zo werkten er rond 1900 een 200-tal arbeiders uit de gemeente Mierlo - vermoedelijk voornamelijk waarschijnlijk uit Mierlo-Hout - in Helmond; daarnaast gingen ook Helmonders in de vervening e.d. op de dorpen in de omgeving werken. (13a) Of onder de autochtone Helmondse fabrieksbevolking ook

personen van gedeeltelijk boerenafkomst zijn, is onduidelijk. Helmond was rond 1850 nog een dorp waarbij in het wooncentrum en naaste omgeving nog volop landbouw aanwezig is. Zelfs de professionele kern van de nijverheidsbevolking, de fabrieks-arbeiders, waren s'zomers enkele dagen van het werk afwezig om aardappelen te rooien. (14) Ook op het eind van de eeuw werd door menig fabrieksarbeider nog groenten en aardappelen geteeld.(15) Maar, voorzichtig geconcludeerd, een boerenafstamming is bij de meeste Helmondse textielarbeiders niet na te wijzen: veelal vonden hun voorouders al hun hoofdberoep in het weven. Bovendien blijft de vraag, die ook voor Twente geldt, in hoeverre het boerenbestaan een onafhankelijke levenswijze garandeerde: pachtsommen, tienden, opkopers e.d. bonden de boeren in ieder geval vaak financieel.

De nieuwe sociale bewegingen en de onrust elders drongen uiteraard ook in Helmond door. Bronnen van verspreiding waren uiteraard de twee plaatselijke nieuwsbladen. Hoewel de krant slechts door weinig arbeiders gelezen zal zijn, toch zal de inhoud ervan in minder of meerdere mate wel doorgedrongen zijn. De plaatselijke nieuwsbladen brachten uiteraard nieuws over het politieke optreden van de socialisten en ook over de stakingen in Twente. In de redactionele kommentaren werden de gevaren van de socialistische nieuwlichterij uitgemeten, waartegenover de kerk en geloof een positieve rol dienden te vervullen of vervulden. Het is vermoedelijk toeval maar wel opvallend dat de twee eerste Helmondse stakingen direct na twee langdurige stakingen in het Twentse vallen. Daar is in 1886 van 5 tot 26 april een staking te Enschede en van tot 12 april 1888 te Almelo. Vooral die laatste staking krijgt de aandacht en vindt landelijk weerklank. De berichtgeving in de Helmonde kranten is vrij sober en zonder kommentaar, vaak overgenomen van de grote, landelijke, dagbladen. (16) Dat de stakers landelijk op grote sympathie konden rekenen blijkt ook uit de vorming en het financiële resultaat van het landelijk steuncomité. In de verantwoording der giften na afloop der staking is ook een bijdrage van ƒ.120.- van een ' Industrieel te Helmond ' opgenomen. ! (17)

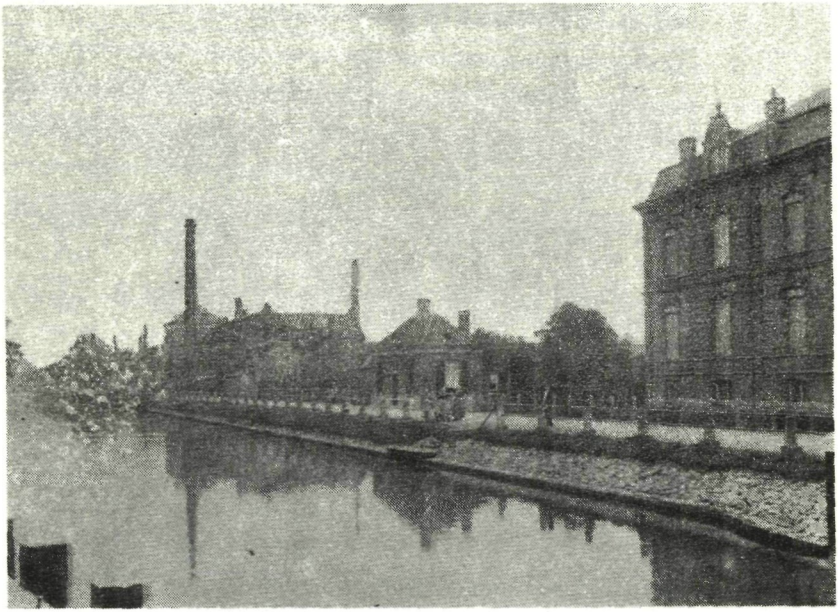

Gezicht vanaf de oostzijde van de Zuid-Willemsvaart op de Kanaaldijk noord-west, ca. 1895 (GAH, Top. Hist. Atlas).
Het voorstliggende fabriekscomplex is de stoomweverij van Bogaers & Zonen, waar in 1888 ca. 200 personen werkzaam waren. Het was daarmee het grootste bedrijf in zijn soort in Helmond.

De redactionele artikelen hebben deze periode dan ook vaak de sociale problematiek als onderwerp. In de Zuid-Willemsvaart verschijnen in april 1888 titels als 'loonsverhoging' en 'werkstaking en werkgevers ' (18) De Zuid- Willemsvaart is het meest uitgesproken in het commentaar: ' Nog nimmer hebben we gezien dat al kregen werkstakers hun zin, zij daardoor gelukkig werden. ' 'Indien de werkman tevreden en gelaten zijn werk verricht dan zal ook weer de tijd komen dat de toestand zal verbeteren ' Ook wordt uitgehaald naar Domela Nieuwenhuis: ' Zij die den werkman tot staking aansporen, zijn geen werklieden maar menschen die te lui of te fatsig zijn om eenigen arbeid te verrichten.'

De ongeorganiseerde spontane akties,stakingen van één dag bij twee Helmondse weverijen in de jaren '80 steken schril af bij de langdurige georganiseerde strijd in Twente in dezelfde periode. Het gebrek aan enige organi-

satie van de kant van de arbeiders en de bereidheid van de kant van de patroons tot overleg zijn waarschijnlijk oorzaken van het verschil. Ook het geringe klassenbewustzijn van de arbeiders zal zeker een rol gespeeld hebben: het lijkt mij voor de Helmondse omstandigheden welhaast ondenkbaar dat een deel van de stakers de fabriek weer ingingen onder het zingen van het vrijheidslied, zoals dat na afloop van de staking te Almelo gebeurde. (19)

N O T E N.

1) 'Ermoei Troef, de Helmonders 1850-1914' (Helmond,1978), pg.60-61

2) GAH, Nieuw Administratief Archief (NAA), Ingekomen stukken 1886,no.413 d.d. 28 juni.

3) GAH, NAA (inv.no.316) Corr. B., 1886, no.2298. 30 juni.

4) GAH, Coll.Kranten, 'De Zuid-Willemsvaart', 19 april 1888 en 'Het Nieuws van de Week', 18 april 1888.

5) I d e m, 'Het Nieuws van de Week'. 18 april 1888.

6) H.O. Grobben: 'Sociale conflicten en sociale organisatie in de Twentse textielindustrie (1800-1912) '. in: Textielhistorische Bijdragen, deel 12 (1971), pg. 36-78.

7) J.M. Welcker: 'Heren en arbeiders' (Amsterdam, 1978), deel I.

8) Zie noot 3.

9) Zie noot 6.

10) Zie bijv. 'Verslag van een reis door Noord-Brabant in november 1837' in: Econ.Hist.Jaarboek, deel 40 (1977), pg.55,/ I.S.Fentener van Vlissingen: Herinneringen aan een vorige generatie (1957), pg. 23 en 25.

11) Zie verslag van de Enquête aangaande onderscheidene takken van bedrijf in de 1e Arbeidsinspectie. (aanwezig op GAH.)

12) B.Hesselink: 'Gerhard Jannink & Zonen te Enschede' (Hengelo,1983),pg.21-26.

13) In 1860 was iets meer dan 2/3 (67.8%) van de Helmondse ingezetenen in Helmond geboren (Harkx, De Helmondse textielnijverheid, pg.205) in 1899 iets minder dan 2/3. (65%).

13a) GAH, Notulen Gemeenteraad, 30 sept.1901.

14) A.R.A. 's Gravenhage, Arch.Ned.Handelmij., inv. no.890 (ingek.brieven 1850) brief fa. Wesselman, Bogaers en Sanders, dd.27 sept.1850. Kunnen order niet eerder dan over 2 à 3 weken leveren. ' Het rooyen der aardappelen, waaraan onderscheidene onzer arbeiders sedert eenigen tijd werkzaam zijn heeft de bewerking der goederen vertraagd.'

15)

16) GAH, Coll.Kranten, 'Het Nieuws van de Week', 11 en 14 april 1888.

17) Zie noot 5.

18) GAH, Coll.Kranten, 'De Zuid-Willemsvaart', 21 en 24 april 1888.

19) I d e m , ' Het Nieuws van de Week ', 12 april 1888.

Heemkunde in het Basisonderwijs

Geert-Jan van Bussel

Dit artikel is niet meer dan een het op schrift vastleggen van een aantal losse gedachten over de plaats die heemkunde kan innemen in het geschiedenisonderwijs op de basisschool. Wij zijn in onze schooltijd allemaal in aanraking gekomen met het vak geschiedenis.Sommigen hebben prettige herinneringen aan een leerkracht die zo prachtig vertellen kon over gebeurtenissen in een ver verleden. Het vak werd hen enthousiast voorgeschoteld en heeft daardoor interesse gewekt, die nog steeds bestaat. Voor anderen - en helaas vormen zij een meerderheid - was het vak geschiedenis niet meer dan een droge, saaie reeks jaartallen, die zo nodig van buiten geleerd moesten worden. Een benadering die niet alleen saai is, maar ook volledig'kind-vreemd'. Die overdreven aandacht voor vaak nietszeggende jaartallen, volledig uit een verband gerukt, is gelukkig verdwenen. Er kwamen andere benaderingen, waarin de jaartallen bijna volledig verdwenen. Men vergat gemakshalve dat jaartallen het geraamte vormen van de geschiedenis. Het positieve element echter van deze nieuwe onderwijskundige benaderingen was zeer belangrijk: de nieuwe ideeën wilden 'kind-gericht' zijn. Dat tekent al direkt dat de doelstellingen die met het onderwijs - en niet alleen met het geschiedenis onderwijs - worden nagestreefd sterk gewijzigd zijn.

De kinderen moeten zich via het onderwijs leren bewegen in de wereld. Ze moeten hun leefwereld verkennen,daardoor die wereld leren kennen en begrijpen. In die allereerste verkenning, in dat leren kennen en begrijpen, speelt het verleden een belangrijke rol. Want men kan de eigen wereld niet begrijpen, wanneer men niet weet hoe die wereld, die omgeving, tot stand gekomen is. Zonder kennis van het verleden in al zijn aspecten kan men de omringende leefwereld niet goed begrijpen en verklaren. Hieruit vloeit voort, dat de allerbelangrijkste taak van het geschiedenisonderwijs is duidelijk te maken dat het heden, de huidige wereld, staat op het ver-

NOG IETS UIT DE GESCHIEDENIS VAN HELMOND EN OMGEVING

DOOR

JAC. J. M. HEEREN

DEELTJE III VAN:

ONS EIGEN HEEM

SERIE LEER-LEESBOEKJES
VOOR HEEMKENNIS BIJ
HET L.O. EN U.L.O.

N.V. BOEKDRUKKERIJ „HELMONDIA"
HELMOND

leden, de tijd toen die wereld zich ontwikkelde. Door te leven in het heden maakt men automatisch deel uit van het verleden. Pas dan kan beseft worden hoezeer de mens bepaald is door het verleden. Pas dan kan beseft worden hoezeer het eigen verleden ingekapseld is in dat van de omringende wereld en hoe het daarmee een eenheid vormt.

Hooggestemde idealen. Maar wat is er van terechtgekomen ? Erg weinig, omdat bij dat streven - tegenstrijdig genoeg - niet voldoende uitgegaan is van het kind zelf; van datgene wat het zeer nauw omringt: de eigen familie, buurt, wijk, school, stad en streek. Om de beschreven idealen te benaderen moet uitgegaan worden van de directe omgeving van het kind, naar zijn/haar leefwereld, naar zijn 'thuis' zijn 'heem'. Dat heem heeft het kind verkend, heeft het leren kennen en begrijpen. Daar moet het kind geholpen worden te ontdekken dat dat heem onderdeel is van het verleden. Daar ontdekt het de dingen en de mensen, ontdekt het oude en jong, bemerkt het het verschil daartussen, en komt het voor het eerst in aanraking met het verschijnsel 'tijd'.

Uitgaan van het kind en van zijn heem houdt in dat de inhoud van de geschiedenis zeer sterk gewijzigd zal moeten worden. En dat niet alleen : een hele hoop verschillende methodes - per wijk of per stad - zal van een dergelijke benadering het gevolg zijn. Ook dat heeft weer een belangrijk gevolg, want de bestaande algemene geschiedenismethoden kunnen in een dergelijke behoefte niet voorzien, en zijn zeker in de eerste stadia volstrekt onbruikbaar. De onderwijsgevende zal, in de leegte die het wegvallen van algemene methoden schept, zelf aan moeten pakken. Deze zal het verleden van het 'heem' waaruit zijn (haar) leerlingen voortkomen zelf moeten leren kennen en gebruiken. Uitgaan van het kind en zijn omgeving betekent tegelijkertijd dat in onze streken niet meer uitgegaan kan worden van de 'Hollandcentrische' geschiedenismethoden. Dat betekent dat in de geschiedenis van de eigen plaats en streek voorbeelden moeten worden gezocht, die het algemene geschiedver-

haal aan de orde kunnen stellen. Ik pleit derhalve voor een sterk gelaagd projectonderwijs, waarbij als eerste uitgangspunt de geschiedenis van de eigen woonplaats dient. Het verleden hiervan moet de eerste aangrijpingspunten opleveren, waarmee het mogelijk wordt in een groter verband door te dringen, namelijk in de 'laag' van de regionale geschiedenis. Via deze 'laag' kunnen dan de provinciale en de nationale geschiedenis aan de orde worden gesteld. Ik besef de enorme problemen die een dergelijke benadering schept. Andere onderwijswerkvormen zullen immers nodig zijn. De kinderen zullen moeten leren hoe iets onderzocht moet worden, hoe kennis verworven moet worden, hoe die kennis geplaatst moet worden in grotere verbanden. Die werkvormen zijn op zich nog niet het grootste probleem. De onderwijsgevenden zullen immers zelf voor het nodige leermateriaal moeten zorgen. Dat is alszodanig niet ingewikkeld, maar kost grote moeite en veel tijd.

Op dit punt kunnen eenarchief en museum zeer goede diensten verrichten. Daardoor wordt ook de afstand die bestaat tussen deze instellingen en het onderwijs verkleind en de bestaande drempels aanzienlijk verlaagd. Maar ook voor een heemkundekring liggen hier mogelijkheden, en zelfs plichten. Door de verschillende kundigheden die in een dergelijke vereniging aanwezig zijn, moet het mogelijk zijn het onderwijs materiaal te leveren over het verleden van het eigen heem. Ik denk aan dia-klankbeelden, uitgewerkte en voor het onderwijs geschikt gemaakte bronnen, historische overzichten etc. Dat eist een actieve instelling van een dergelijke vereniging. Het eist nauwe contacten met het onderwijs, enthousiasme en de wil een positieve rol te vervullen.

Natuurlijk is het voorgaande uitermate vaag.Dat kan ook niet anders in een dergelijk kort bestek. Maar duidelijk zal zijn, dat het geschiedenisonderwijs op de basisschool 'heem-gericht' moet zijn,en dat men pas via dit heem grotere verbanden aan de orde moet stellen.Een heemkundekring kan,zoals gezegd,hierbij een uitermate belangrijke functie vervullen en de eigen 'taak' en gerichtheid tot uiting brengen.

Mierlo-Hout in woord en beeld

Het honderdjarig bestaan van de parochie St.Lucia te Mierlo-Hout is zeer zeker niet ongevierd voorbijgegaan. Hoogtepunt van de in dit kader ondernomen activiteiten was zonder meer de uitgave van een tweetal goed uitgevoerde boeken, die voor een redelijke prijs (nog) te koop zijn.
Aangezien de Houtse geschiedenis tot op heden nog praktisch ongeschreven is vormen de beide publicaties een zeer prijzenswaardig initiatief. De boeken , die allebei de laatste honderd jaar van het Houtse bestaan bestrijken,vullen een deel van de bestaande leemte in de lokale geschiedschrijving op. Een bespreking van de boeken is derhalve zeer op zijn plaats, ook al is deze 'kritiek' afkomstig van een import-Houtenaar, die het dorpse chauvinisme in lang niet alle opzichten deelt.

De eerste publikatie is het tekstboek '100 jaar St.Lucia Mierlo-Hout 1884-1984'. Het verhaalt in een honderdtal bladzijden (wat dat betreft blijven de auteurs goed in de sfeer) het wel en wee van een kleine parochie op een vlotte,makkelijk leesbare manier. Voor een dergelijke populaire uitgave was echter een iets aantrekkelijker titel zeer zeker aan te raden geweest. Uitgebreid wordt ingegaan op het ontstaan van de parochie en de moeilijke eerste jaren,onder leiding van de wel zeer aristocratische pastoor Elsen. De in Mierlo-Hout benoemde pastoors vormen daarna de duidelijke kapstokken, waaraan het verhaal wordt opgehangen. Dat de verhalen oppervlakkig blijven was waarschijnlijk niet te vermijden. Het wordt in elk geval duidelijk dat zeer vaak de bezielende inspiratie van de verschillende pastoors, samen met de invloed van de verschillende instellingen, een stempel zette op het gemeenschapsleven in de parochie.Het was vaak op 'kerkelijke aanzet' dat verenigingen tot stand kwamen en verschillende activiteiten zich ontplooiden. De foto's ondersteunen de tekst op een uitstekende wijze, waardoor de inhoud werkelijk tot een geheel wordt. Uit verschillende foto's blijkt heel duidelijk welk een'beeldenstorm' nog in de laatste decennia gewoed heeft in de kerk.

Naast deze lof blijven er (natuurlijk) punten van kritiek bestaan. Zo is de zeer ruime aandacht die besteed wordt aan het verenigingsleven op zich zeer interessant, maar binnen dit onderwerp nauwelijks ter zake. Bovendien dwingt het grote aantal verenigingen in Mierlo-Hout automatisch tot een selectie, waarbij de vraag altijd naar voren komt of de gedane keuze wel een goede is geweest. Daarbij is de indeling niet altijd even gelukkig. Zo worden de Katholieke Vrouwen Brabant (en niet, zoals vermeld op blz. 77, de Katholieke Vrouwenbeweging) besproken als zijnde een onderdeel van het N.K.V. Moge zij uit deze organisatie zijn voortgekomen, de verbinding bestaat al lange tijd niet meer. De K.V.B. is een eigen organisatie geworden, die als zodanig zeker een eigen hoofdstukje had verdiend. Een ander kritiek geldt de bronvermelding. Al is beperktheid in een populaire uitgave niet te vermijden, de in dit boek gekozen manier van bronvermelding is volstrekt onbevredigend. Men had ofwel niet aan bronvermelding moeten doen ofwel meer ruimte ervoor beschikbaar moeten maken. De bronvermelding zoals die nu gebeurd is is volstrekt nutteloos.

Gaan we over tot het foto-boek 'Een beeld van het kerkdorp Mierlo-Hout'. Deze uitgave vormt een aparte publikatie, ondanks een gelijktijdige verschijningsdatum. Net als het tekstboek maakt het een goed verzorgde indruk. Een vergelijking met andere foto-boeken kan het dan ook zonder meer doorstaan. Voor de echte, wat oudere Houtenaar is vooral dit boek interessant. Hierin is immers zeer veel van het nu 'verdwenen' Mierlo-Hout terug te vinden, zoals bijvoorbeeld, -wie kan het zich nog herinneren,- de tram die eens door 't Hout reed. Het is alleen jammer dat de onderschriften van de foto's voor buitenstaanders in vele gevallen volstrekt ontoereikend en daardoor onduidelijk zijn. In ieder geval 'miste' ik veel onderschriften,en ik woon dan

toch al 22 jaar in Mierlo-Hout. Voor hen die pas in de laatste jaren in Mierlo-Hout zijn komen wonen, moet dat dan des te sterker gelden. Meer duidelijkheid was dan ook aan te raden geweest, al besef ik zeer goed dat dat lang niet altijd makkelijk is. Daarbij miste ik in een paar gevallen een beschrijving, bijvoorbeeld op bladzijde 10 en 34-35.

De meest in het oogvallende onjuistheid is op een zeer belangrijke plaats te vinden, namelijk op de kaft. Mierlo-Hout wordt in de titel tot een kerkdorp verklaard, maar dat is het, jammer genoeg voor de uitgevers, nooit geweest. 't Hout was (en is ook nu,ondanks uitbreiding,nog te merken) van oorsprong een straatdorp, hoewel de kerk de laatste eeuw in het dorpsdeel een domineren-de positie is in gaan nemen. De foto's op bladzijde 57 kunnen dat enigszins duidelijk maken.

Een opmerking moet mij nog van het hart. Het zou veel prettiger geweest zijn wanneer de boeken, die immers op hetzelfde moment verschenen, van gelijk formaat waren geweest. 'Boekenkast-problemen' hadden dan voorkomen kunnen worden.

Ondanks deze kritische aantekeningen is de publikatie zeer prijzenswaardig en waardevol. Deze lange recensie mag beschouwd worden als een teken van waardering. Een ding is in ieder geval zeker : door hun uitvoering zijn beide werken een voorbeeld voor andere herdenkingsboeken.

Geert-Jan van Bussel.

Peilingen in het dal van de Aa

Enkele jaren geleden kocht het Helmondse Gemeentemuseum een vroeg 19e-eeuws handschrift met daarin negen aquarellen aan. Het is een klein register getiteld 'Nivellement de la Vallée de l'Aa. Kort geleden werd dit boekje overgedragen aan de Gemeentelijke Archiefdienst. Het register bevat naast de negen aquarellen nog andere gegevens die voor een bezoeker aan het museum niet toegankelijk zouden zijn. Bij de Gemeentelijke Archiefdienst daarentegen kunnen de onderzoekers daarvoor wel terecht.

Dit register werd opgemaakt door Sermoise, een ingenieur van de Afdeling Waterstaat ten behoeve van de aanleg van een kanaal van Maastricht naar Den Bosch en op 26 december 1818 afgesloten. Het boekje vertegenwoordigt door de aanwezigheid van de negen aquarellen een grote waarde. Deze aquarellen stellen de watermolen van Helmond voor, de molen van Stipdonk, de brug over de Aa tussen Lierop en Ommel, de brug over de Aa tussen Asten en Someren, het huis van Henri Heurekmans te Someren-Eind, een brug tussen Someren en Nederweert tussen de huizen van Vanrutte en Pierre Smits, een schaapskooi in de Peel tussen Someren en Nederweert,het huis van Jean Reynders in de Weynenstraat onder Nederweert en de grenspaal nr.5 bij de Noordervaart. 1)

De gebouwen zijn allemaal erg schilderachtig, welhaast romanties, getekend. Of de afbeeldingen natuurgetrouw zijn is een vraag. De oudst bekende afbeeldingen van de watermolen van Helmond geven toch een iets ander beeld als de door Sermoise vervaardigde aquarel.Ondanks dit zijn de tekeningen zonder meer waardevol. Hoogst waarschijnlijk zijn zij de enige afbeeldingen uit die tijd van de verschillende genoemde gebouwen en bruggen. De aquarellen hebben vermoedelijk alleen als illustratie gediend. Het register bestaat namelijk uit een aantal tabellen, opgemaakt naar aanleiding van tachtig pei-

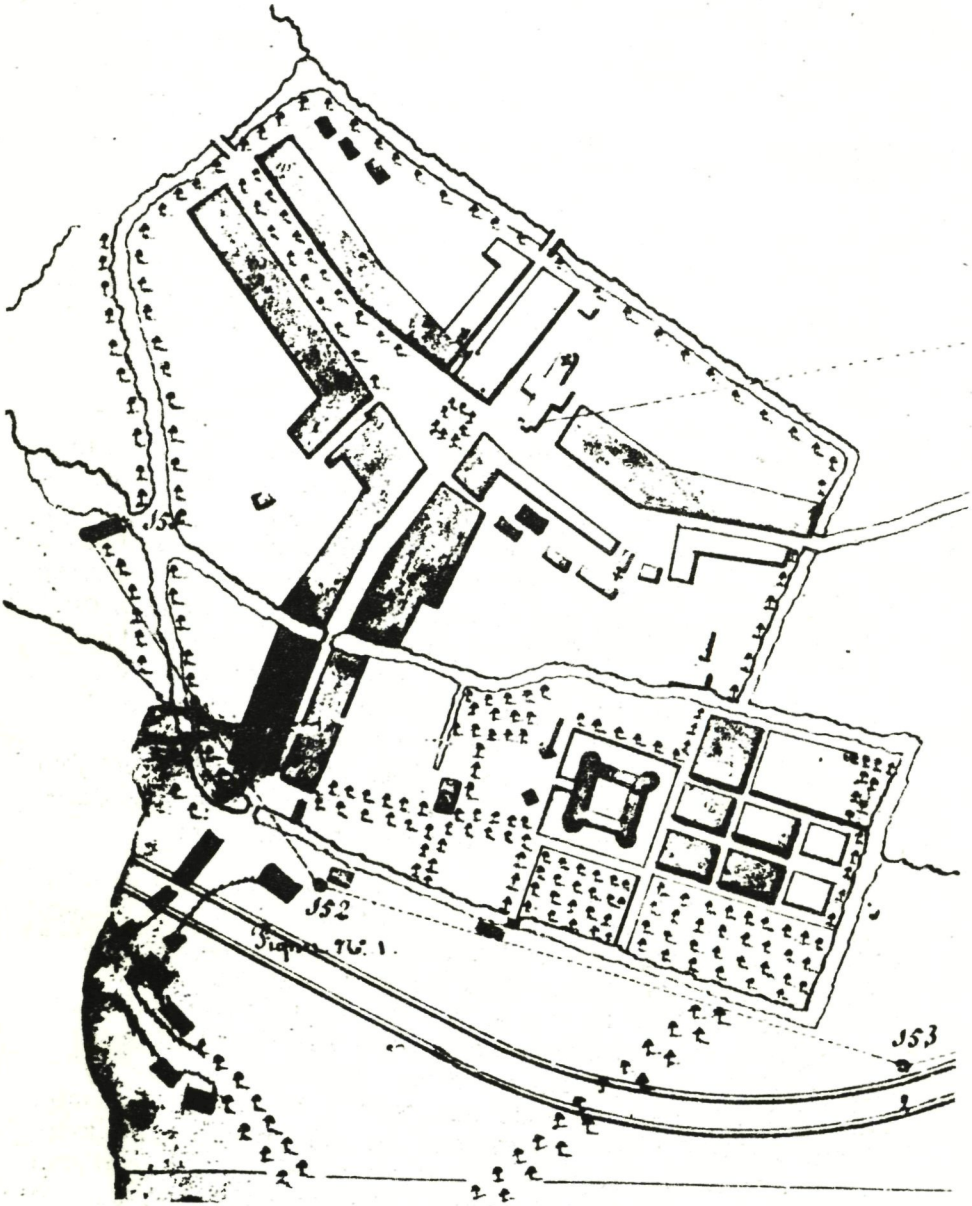

De stad Helmond. Gedeelte van de kaart van Sermoise, 1818.

lingen in het stroomgebied van de Aa ten behoeve van de aanleg van een kanaal.
Daarnaast treft men losliggend in het register een brief aan die de vervaardiging van het boekje verduidelijkt. Het register behoort ongetwijfeld tot het archief van de Afdeling Waterstaat dat in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag berust.

Enkele jaren geleden werd in dat archief een kaart met een ontwerp van het kanaal ontdekt. Deze kaart: 'Projet de canal par la Vallée de l'Aa. Kaart van het terrein tusschen Nederweerd en Helmond. Behoorende tot de memorie wegens het ontwerp van een kanaal tusschen de steden Maastricht en 's-Hertogenbosch' werd ook vervaardigd door Sermoise en wel op 30 december 1818, enkele dagen nadat hij het register voltooide.

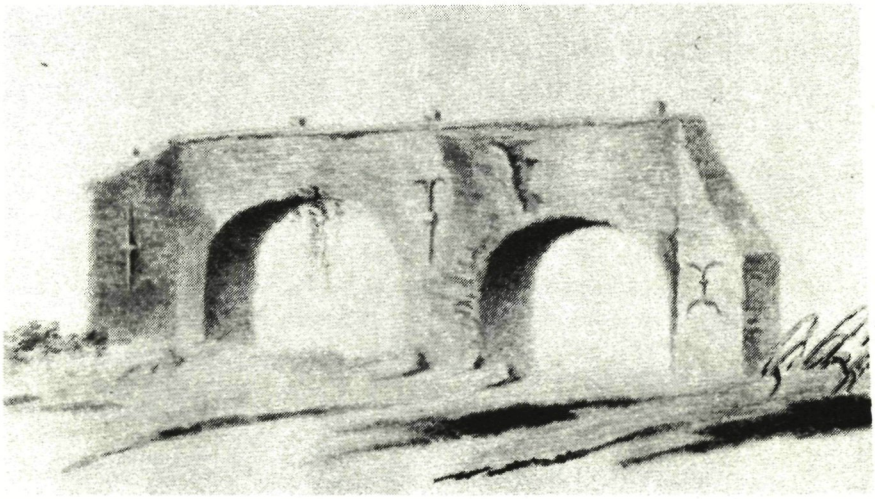

Brug over de Aa, tussen Lierop en Ommel.

Bij vergelijking van de kaart, waarvan de Gemeentelijke Archiefdiensteen kopie bezit, met het register wordt duidelijk dat beiden bij elkaar horen.

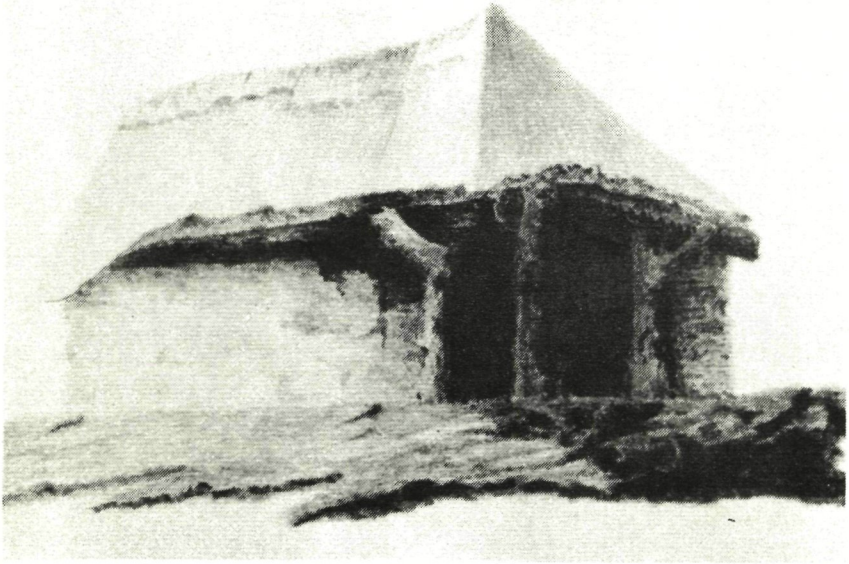

Schaapskooi in de Peel, tussen Someren en Nederweert.

Uit deze gegevens blijkt dat ingenieur Sermoise in het jaar 1818 in opdracht van de inspecteur-generaal van Waterstaat te Breda, Goudriaan, in het stroomgebied van de Aa tussen Helmond en Nederweert tachtig metingen verrichtte. Deze peilingen werden aangeduid met paaltjes (piquets). Daarnaast verrichtte hij een aantal metingen bij de afgebeelde gebouwen en bruggen. Hierop waren vroeger al zogenaamde hakkelbouten of spijkers geslagen ter aanduiding van de hoogte ten opzichte van het Amsterdams Peil. Ook deze peilingen werden in het register genoteerd.

Van een van deze peilpunten, weten we wanneer ze werd aangebracht. Het betreft een ijzeren kruis op de molen van Stipdonk die in 1546 op een eiken paal werd geslagen. Dit kruis gaf de hoogte aan waarop de molenaar's zomers het water mocht keren. 2)

Op de kaart is overigens ook al het kanaal ingetekend. Het ontwerp van dit kanaal komt vrij aardig overeen met de huidige situatie.

Door het register van de kaart is nu duidelijk dat, in tegenstelling tot wat Heeren beweerde, ingenieur Goudriaan niet pas in de jaren 1822-1823 startte met zijn plannen tot aanleg van een kanaal maar dat hij al vier jaar eerder concrete tekeningen daarvoor had laten vervaardigen. 3)

H.J.M. Kattestaart.

N o t e n.

1. De aquarellen van de Helmondse watermolen en de molen van Stipdonk zijn afgebeeld in de Vlasbloem 1982 en 198

2. J.J.M.Heeren, Uit de geschiedenis van de rivier de Aa in: Zuid-Willemsvaart 1 maart, 8 maart en 15 maart 1919

3. J.J.M.Heeren, Van eerste pennekras tot laatste spade, Zuid-Willemsvaart kwam in tien jaar gereed, in: Helmondse Courant 28 april 1959.

Het geslacht van Bokhoven in Helmond

Doordat onze Helmondse Heemkundekring het boek ' Jan d'n Bok en zijn tijd ' gaat heruitgeven, is de persoon van de veldwachter Jan-Willem van Bokhoven weer in het licht komen te staan. Wie en hoe hij was is o.a. in het bovengenoemde boek beschreven. Over zijn familie is zover ik weet geen genealogie verschenen.
Momenteel wonen vele tientallen families van Bokhoven in Helmond en zijn er vele honderden Helmonders die de naam van Bokhoven onder hun voorouders hebben. Vooral voor deze mensen heb ik een stamboom opgesteld waardoor het gemakkelijk wordt hun, van Bokhoven, voorouder hier in te passen.
De naam zelf is een duidelijk toponym, d.w.z.een familienaam afgeleid van een geografische naam. Een dorpje Bokhoven ligt bij 's-Hertogenbosch en voor de herkomst van het Helmondse geslacht van Bokhoven moet men ook in die richting zoeken. Dat de van Bokhovens inderdaad uit die streken afkomstig zijn wordt gestaafd door het feit dat ook na 1900 nog andere van Bokhovens naar Helmond komen uit 's-Hertogenbosch.
Er zit nog wel een addertje onder het gras. De naam wordt nl. een enkele keer als van Boekhoven (Buchoven) geschreven, wat kan duiden op een afkomst van een boerderij 'De Beukenhof'. En deze kan op meerdere plaatsen gestaan hebben. Deze naamsafleiding is een mogelijkheid wanneer de herkomst uit het dorpje aan de Maas niet definitief is vastgesteld. Maar het feit dat de Helmondse tak uit Den Bosch komt wijst wel op een afkomst uit Bokhoven. Trouwens bij de eerste vermelding van het dorpje (in 1243) wordt het geschreven als Buchoven wat ook hier wijst op een beukenhof.
Voor het gegeven dat onze Helmondse van Bokhovens uit Den Bosch komen heb ik in het Helmondse archief twee aanknopingspunten gevonden.
Ten eerste de ontlastbrief van 12 Febr. 1768 (Gem.arch. Helm. no.1645 Adm.) die hierbij is afgedrukt en
ten tweede de huwelijksinschrijving dd.3 Mei 1789 door

Wij mr Johan Hendrik van
Heijaan en Samuel Thomas Jagir Schepenen
in 's Hertogenbosch maken kenlijk Certificeren
de mits dezen, dat van wegens Petrus Jacobus
wettige Soone Adriaans van Bekhoven en
Johanna van den Broek aan Heeren schepenen
is voorgehouden hoe dat hij met Jennechien van de
wolterlaat zijne huijswrouwe sen Peter van
Bekhoven zijnen Zoon voornemens was deese
stad met ter woon te verlaaten en zig te begeven
na Helmont, waar toe hij nodig hadde deser stads
brieven van decharge ingeslijke gevallen gewoonlijk
en want Heeren Schepenen om redenen haar
noverende het verzoek hebben bewilligt, zoo
geloven wij van stads wegen, dat die persoonen
uyt hoofde van Armoede werdende te zig gekomen
ten allen tijde binnen deese stad zullen
vermogen te komen wonen en als andere
poorters verblijven Ten kennisse der waar-
heijt, zoo hebben wij schepenen voorn. onse
zigelen hier onder laten drukken, en door
de signature van een onser stads secretarissen
laten bestraatigen gegeven den tweeden Februari
1700 agtien sestig.

A. Bakhuijsen

de Ned.Herv.Predikant te Helmond, waarbij deze aantekent 'Peter van Bokhoven jongeman van Den Bosch'. Peter huwt dezelfde dag ook nog R.K. voor de Pastoor.
Bij de stamboom zij opgemerkt dat ik steeds de gewone schrijfwijze van Bokhoven blijf voeren. In de geraadpleegde stukken komen vele variaties voor, zoals: van Bockhoven, Boekhoven, Bockhove enz-enz.
Voor degene die een en ander zelf eens na willen lopen is het van belang te weten dat men omstreeks 1800 en nog lang daarna het niet zo nauw nam met voornamen en leeftijden. Stadhuisboekjes waren er niet en meestal konden de betrokkenen zelf niet lezen en schrijven.

I

De fragment stamboom begin ik met ADRIAAN van BOKHOVEN, jongeman van 's-Hertogenbosch, die aldaar op 21 November 1735 in ondertrouw ging met Johanna van den Broek, jongedochter eveneens van 's-Hertogenbosch'. De bruidegom woonde 'op de Mart' de bruid 'in de Vugterstraat'. Daar de kerkregisters van Den Bosch voor 1700 niet zijn geklapperd, en er in 1700 minstens 4 verschillende gezinnen van Bokhoven leefden, wordt het zoeken naar oudere generaties moeilijk. Vorengenoemde Adriaan had een zoon genaamd PETRUS JUSTINUS, zie verder II.

II

PETRUS JUSTINUS van Bokhoven werd op 23 februari 1736 in de Sint Jan te 's-Hertogenbosch gedoopt.Hij wordt ook alleen Justinus genoemd en later in Helmond meestal Joost. Hij trouwt te Den Bosch als Justinus van Bokhoven -Ondertrouwt 20 Juli 1765,trouwt 4 Augustus 1765 D.T.B. Den Bosch no.372-, jongeman van 's-Hertogenbosch met Jenneke van de Waterlaat, jongedochter van Helmond!
Jenneke, 23 Januari 1730 R.-K. gedoopt te Helmond was een dochter van Neijs (Dionisius) Deenen, alias van de Waterlaat ! De Vader was in Helmond gedoopt 4 September 1697 en aldaar op 25 Januari 1722 op het Kasteel r.-k. gehuwd met Petronelle Jansse.
Petrus overlijdt te Helmond 3 juli 1770, begraven 5 Juli.
Jenneke overlijdt te Helmond 27 December 1778 begraven

29 Dec. 1778, als Jenne Denen, weduwe van Joost van Bokhoven.
Van bovengenoemd huwelijk heb ik de doop van drie kinderen gevonden t.w.:
Petrus, zie III A
Petronella, zie III B
en Carolus, zie III C.
Tussen de geboorte van Petrus en Petronella verhuist het jonge gezin naar Helmond, zie ontlastbrief dd. 2 Februari 1768 in de aanhef genoemd.
Dat er niet meer kinderen zijn geboren kwam dus doordat Vader Joost al na slechts 5 jaren huwelijk overleed. Zijn vrouw stierf 7 jaar later. Des te opmerkelijker is het dat de beide weesjes Peter en Karel in leven bleven en voor het zeer grote nageslacht van Bokhovens in Helmond hebben gezorgd.

IIIA

PETRUS werd dus nog te Den Bosch geboren en 31 Augustus 1766 in de Sint Jan gedoopt. Hij trouwde te Helmond 3 Mei 1789 R.-K. met Petronella van der Velden,gedoopt 7 October 1762. Haar ouders waren Francis en Catharina van Wetten, voor de schepenen te Helmond gehuwd 20 November 1757.
Peter die wever was, stierf te Helmond 6 december 1807, oud 42 jaar, nalatende zijne huisvrouw Peternel van der Velden en 5 kinderen, gewoond hebbende alhier buiten de Donkerpoort, (Helmond D.T.B. 19A).
Peternel stierf te Helmond 26 November 1818.
Uit het huwelijk werden te Helmond de volgende kinderen geboren en gedoopt t.w.:

Maria Catharina, doop 17 Juni 1791. Zij huwde te Helmond 12 juli 1816 met Johannes Wijnheijmer en stierf te Helmond 23 Februari 1870.

Josephus, doop 23 November 1792.Hier weet ik verder niets van alleen dat hij in

1810 nog in Helmond woonde. In ieder geval niet in Helmond gehuwd en daar ook geen kinderen gehad, en evenmin in Helmond overleden.

Johannes Franciscus, doop 24 November 1795.Hij wordt 17 Februari 1796 als Franciscus begraven.

Franciscus,	doop 15 Februari 1797, zie verder IV A	
Johannes,	doop 17 April 1799, zie verder IV B	
Petronilla,	doop 29 October 1801	) Op 29/7 1803,16/2
Joannes,	doop 25 Mei 1803	) 1804 en 7/5 1805
Petronilla,	doop 2 Mei 1805	) worden kinderen
		) van Peter van Bok-
		) ven begraven.

Daar hierbij de namen van de kinderen niet worden vermeld is het niet zeker wanneer welk kind wordt begraven.

Petrus, doop 28 Februari 1807. Hierbij dezelfde aantekening als bij Josephus.

IIIB

PETRONELLA werd te Helmond geboren en daar R.-K.gedoopt 27 Maart 1768. Zij wordt niet oud en sterft reeds 6 October 1769 en wordt 7 October begraven.
(Boek Coll.Succ. R.-Hm 378 bladz.30).

IIIC

CAROLUS werd 11 december 1769 te Helmond R.-K.gedoopt. Hij huwt daar 8 Juli 1792 met Johanna Verhofstadt. Hij huwt daar voor de Dominee, ondertrouw 17 Juni 1792 en trouwt 8 Juli 1792. De Vader van de bruid gaf geen toestemming omdat ze te jong was! (23 jaar).
De bruid, Johanna Verhofstadt, was 10 Februari 1770 R.-K. te Helmond gedoopt als dochter van Gerrit en Helana Swinkels. Haar ouders waren te Helmond R.-K.gehuwd 13 Februari 1763.
Johanna stierf te Helmond 21 Maart 1813.

Carolus van Bokhoven overleefde haar en stierf 9 Februari 1838. Ook hij was wever.
Uit het huwelijk werden de volgende kinderen te Helmond geboren en aldaar R.-K. gedoopt t.w.:

Josephus, doop 23 Mei 1793, zie verder IV C
Wilhelmina, doop 27 October 1795, van haar heb ik niets meer kunnen vinden.
Leonardus, doop 1 Mei 1797, de Vader van Jan den Bok, zie verder IV D
Johannes, doop 16 Februari 1799, zie verder IV E
Helena, doop 13 November 1801, overlijdt 1 Mei 1830
haar tweelingzuster
Joanna Maria, dus ook gedoopt 13 November 1801,overlijdt reeds 8 November 1823.

Gerardus, doop 30 November 1804,wordt slechts enkele dagen oud en 7 December 1804 begraven.
Wilhelmina, doop 23 December 1805 en sterft 16 Juni 1827, was van beroep garenscheerster
Gertrudis, doop 20 April 1809 overlijdt reeds 15 Juni 1813.
Petrus, doop 28 September 1811, zie verder IV F.

wordt vervolgd.

A.J.Bodemeyer
Noordende 36
5701 SR Helmond
telef.04920-25863.

Zaterdagavond in Burgerlust

De zaterdagavonden in „Burgerlust" waren voor de arbeiders. Van acht tot elf. Ook voor hen toonde Piet, de kastelein, dezelfde grandeur als voor de middenklasse, die een claim op de door de weekse avonden en de zondagmiddagen had.
Rond half negen op zaterdag, was het kleine lokaal gevuld met rokende, drinkende en druk gesticulerende mensen, meestal in groepjes van drie of vier, die het stadsnieuws en de belangrijkste gebeurtenissen van de streek becommentariëerden.
Vooral de jaren 1929-1936 toonden dieptepunten en ontslagen op de fabrieken waren aan de orde van de dag. Het, jammerlijk, te eenzijdig patroon van onze stad wreekte zich en overdag waren de stoepen van de stempellokalen overvol. Aan het Binderseind, in de Kerkstraat en op het stuupke bij van den Burgt stond een grauwe massa van petten op klompen, die vooral op de maandagen de voetbalverrichtingen besprak en tegen het middaguur vaak de hond in de pot vond.
Onder hen bevond zich ook een regelmatige bezoeker van „Burgerlust": Pietje.
Pietje-zonder-emplooi: een schrale man, die angstvallig op zaterdagmiddag de paar kwartjes in zijn vestjeszakje kontroleerde, die bestemd waren voor de avond. Was hij

in verwoed debat gewikkeld en werd er wat te haastig gedronken, dan zat hij iets te vroeg op zwart zaad om het gesprek voort te zetten. Want bij een emotionele diskussie hoorde een klaartje. Maar geen nood! Zijn partners begrepen de situatie en het knipoog van Karel kwam bij Pietje terecht.
Soms viel het niet goed, zoals in de winter van 1938 toen hij na zijn vierde borreltje meende, dèt ie nie goed worde en van het strijdtoneel verdween.
Thuis aangekomen, stelde zijn vrouw met één blik de diagnose en plantte Pietje met beide voeten in een emmertje koud water. Bij zoveel goedheid kon hij zijn waterlanders niet bedwingen en die stroomden dan ook in rijke mate. En toen eerst bleek hoeveel hij van zijn vrouw hield en van de jongens en van Karel van hullieje Sjaak, en van de hond. Van het kanariepietje trouwens ook.
„Ut was niet zo goed gevallen", zei Toon, de wever, een paar weken naderhand, tegen Pietje, nog steeds zonder emplooi, die verlegen knikte, maar niet repte over de discrete behandeling daarna.
Toon, de wever, kwam principieel op de dagen, dat de middenstand afwezig was. Dat had zijn reden. Lang geleden, toen hij als jongen van acht jaar boodschappen moest doen voor een slager in de buurt. Daar verdiende hij elke week een dubbeltje mee, en zo'n kapitaal mocht niet verwaarloosd worden. Ook niet op 1 april, toen hij als laatste opdracht „efkus un pond volle wind" bij de grutter moest halen.
De eerste kruidenier draaide zich om, keek in een vak achter de toonbank en zei, dat hij zijn laatste half pond had verkocht. Maar misschien had zijn collega in de Ameidestraat wel iets.

De grapjas in het smalle straatje reageerde traag, ging naar achter, blies in een zware zak, knoopte hem dicht en gaf hem aan Toontje, die eerst buiten de situatie door kreeg en met een heftige slag een knal veroorzaakte. „Ons soort mensen is alt ut haasje", zei Toon, die vanaf dat moment de middenstand schuwde en dat niet onder stoelen of banken stak.
„Och", zei Karel, de houtbewerker, „ze hebben ut net zo zwoar as wij."
Karel was vrijgezel en leefde met zijn moeder in een van die Helmondse woningen, die medio 19e eeuw waren gebouwd met een alkoof in de voorkamer, waar ook een schilderij „De slag bij Waterloo" prijkte en een bospad met veel groen. Want Karel was een natuurliefhebber, die vooral in de zomer, rond het Duitse klooster en de Heikant te vinden was. In de bossen en in de velden. Dan kwam hij bijzonder tevreden thuis en rangschikte de bloemen of de hei of de brem en was gelukkig. Geld? „Al ben de miljonair, ge kant toch mar ein sigaar in oewe mond houwen", was Karel's reaktie, als iemand klaagde.
„Alles goed en wel", zei Kees, de bankwerker, „mar ut is toch wel hendig, vooral as de jongens kleen zin."
Kees had een knappe vrouw, waarop hij bijzonder trots was. „Ons Nel kan ut gelijk", zei hij. Ja, die Nel dat was er me een. In alle vroegte schonk ze koffie, zong door het huis en verzorgde de jongens tot in de puntjes. Zover het salaris dat toeliet, natuurlijk. Als Kees om half acht naar het werk ging, liet hij een tafel met vijf glanzende ge-sunlighte jongens achter, een een vrouw, die „houdoe, jongen" riep.
Ons Nel had hij ontmoet in de zomer van 1914, als

20-jarige. De kennismaking was van korte duur, want in augustus werd de idylle verstoord door de mobilisatie en de eerste wereldoorlog en het grandioze festijn, Helmond-kermis, viel in duigen. Vanuit Sluis, in Zeeuws Vlaanderen, stuurde en ontving hij kaarten, die hij voorzichtig bewaarde: „Kees, jongen". Bij zijn eerste verlof zag hij haar al staan op het perron en de vertedering was wederzijds.
In 1921 kwamen ze hand in hand uit de „neej kerk", met het ja-woord nog vers in het geheugen. En in amper tien jaren kwamen vijf donkere, felle jongens.
Zoas ut heurt.

Prettige Kerstdagen

en een gelukkig Nieuwjaar